

יהדות

מחשבה ומוסר

על פי תכנית הרפורמה ללמידה משמעותית

לבתי ספר עצמאיים

הוראות לנבחן

א. משך הבחינה: שתיים וחצי.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שני פרקים.

פרק ראשון	—	נושאים בהשקפת היהדות	—	(20×1)	—	20 נקודות
פרק שני	—	ספרים ומאמרים	—	(8×10)	—	80 נקודות
						סה"כ — 100 נקודות

ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.

ד. הוראות מיוחדות: אין.

כתוב במחברת הבחינה בלבד, בעמודים נפרדים, כל מה שברצונך לכתוב כטיוטה (ראשי פרקים, חישובים וכדומה).
רשום "טיוטה" בראש כל עמוד טיוטה. רישום טיוטות כלשהן על דפים שמוחוץ למחברת הבחינה עלול לגרום לפסילת הבחינה!

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

בהצלחה!

השאלות

פרק ראשון – נושאים בהשקפת היהדות (20 נקודות)

ענה על שאלה 1.

ענה על ארבעה מן הסעיפים א-ה (לכל סעיף – 3 נקודות).

ענה על סעיף ו (חובה) על כל חלקיו – 8 נקודות; סה"כ לכל השאלה – 20 נקודות.

1. מידת הכעס

(הכוזרי, הרמב"ם, דרך חיים למהר"ל, אמונה וביטחון לחזון איש)

א. בספר הכוזרי ריה"ל כותב כי החסיד מושל על תכונת הכעס.

כתוב שתי פעולות שנוקט החסיד כדי לשלוט על הכעס.

ב. הצג מקרה שבו, לפי הרמב"ם ב"הלכות יסודי התורה", כעס מביא לחילול שם ה'.

ג. ציין אילו מצוות גורמות להחלשה של כוח הרוגז והכעס, לפי הרמב"ם ב"שמונה פרקים".

ד. המהר"ל ב"דרך חיים" מציין על פי דברי חז"ל שלושה קלקולים שהכעס גורם לאדם.

מה הם שלושת הקלקולים?

ה. החזון איש כותב בספרו "אמונה וביטחון": "ואמנם כל אלה [=מידות הכעס, הרוגז וכו'] הן הנה

הטבעיות הערומות כפי שהוטבעו בנפש הגבר הוקם על [...] ועליהם הופקד מפקד חכם".

הסבר מיהו ה"מפקד", ומה תפקידו.

(שים לב: סעיף ו בעמוד הבא הוא חובה.)

ענה על סעיף ו (חובה).

ו. קרא את הקטע שלפניך, וענה על כל התת־סעיפים שאחריו.

"ונדבר עתה מן הכעס. הנה:

(דרגה א): יש הרגזן [...] הנכעס על כל דבר שיעשו נגד רצונו ומתמלא חימה עד שכבר לבו בל עמו ועצתו נבערה. והנה איש כזה כדאי להחריב עולם מלא אם יהיה יכולת בידו, כי אין השכל שולט בו כלל והוא סר טעם ממש ככל החיות הטורפות [...] והוא קל ודאי לעבור על מיני עבירות שבעולם אם חמתו תשיאהו [=תביאהו] להם, כי כבר אין לו מניע אחר אלא כעסו ואל אשר יביאהו ילך.

(דרגה ב): ויש כעסן רחוק מזה והוא שלא על כל דבר אשר יבואהו שלא כרצונו אם קטן ואם גדול יבער אפו. אך בהגיעו להרגיז, ירגז ויכעס כעס גדול [...] וגם זה רע ודאי, כי כבר יכולה לצאת תקלה רבה מתחת ידו בזמן הכעס ואחר כך לא יוכל לתקן את אשר עוותו. (דרגה ג): ויש כעסן פחות מזה שלא יכעס על נקלה, ואפילו כשיגיע לכעוס יהיה כעסו כעס קטן ולא יסור מדרכי השכל, אך עודנו ישמור עברתו. והנה זה רחוק מן ההפסד יותר מהראשונים שזכרנו, ואף גם זאת ודאי, שלא הגיע להיות נקי כי אפילו זהיר איננו עדיין, כי עד [=כל עוד] שהכעס עושה בו רושם, לא יצא מכלל כעסן.

(דרגה ד): ויש עוד פחות מזה והוא [...] כעסו לא להשחית ולא לכלה, אלא כעס מועט. וכמה זעמו? רגע ולא יותר, דהיינו, משעה שהכעס מתעורר בו בטבע עד שגם התבונה תתעורר כנגדו [...] הנה זה חלק טוב ודאי, כי טבע האדם מתעורר לכעס ואם הוא מתגבר עליו [...] שאפילו אותו הכעס הקל לא יעמוד בו זמן גדול אלא יעבור וילך, ודאי שראוי לשבח הוא [...]

(דרגה ה): אמנם, מדתו של הלל הזקן עולה על כל אלה, שכבר לא היה מקפיד על שום דבר ואפילו התעוררות של כעס לא נעשה בו. זהו ודאי הנקי מן הכעס מכול וכול".

(רמח"ל, מסילת ישרים, פרק י"א)

- (1) באיזו מבין הדרגות המוצגות בקטע נמצא האדם שחז"ל מכנים: "קשה לכעוס וקשה לרצות", ובאיזו דרגה נמצא האדם המכונה: "קשה לכעוס ונוח לרצות"? (4 נקודות)
- (2) על הכעסן בדרגה השלישית רמח"ל כותב "כי אפילו זהיר איננו". הסבר כיצד מגדיר רמח"ל את מידת הזהירות (מסילת ישרים, פרק ב'), ומדוע כעסן בדרגה השלישית אינו נחשב אפילו "זהיר". (2 נקודות)
- (3) מסופר על ה"סבא מנובהרדוק" כי היה מעמיד פנים שהוא כועס על תלמיד שסרח, והיה צועק עליו, אך בהסתלק התלמיד היה מסתובב ומחייך. לפי דברים אלה, לאיזו דרגה הגיע הסבא מנובהרדוק? נמק את תשובתך.

פרק שני — ספרים ומאמרים (80 נקודות)

ענה על עשר מן השאלות 2-13.

בשאלות שבחרת, ענה על כל הסעיפים (לכל שאלה — 8 נקודות).

2. ריה"ל, הכוזרי, מאמר שלישי

א. "החסיד הוא המושל".

הסבר מדוע החסיד ראוי לתואר "מושל". (2 נקודות)

ב. "החסיד מסדר את עדתו בסדר דומה שסידר משה רבנו את ישראל סביבות הר סיני".

הסבר במה דומה ההתנהלות של החסיד להתנהלות של משה רבנו. (3 נקודות)

ג. הסבר מדוע "תפילת החסיד אינה תפילה שבשגרה". (3 נקודות)

3. רמב"ם, שמונה פרקים, פרקים א'-ב'

א. בָּאֵר מהי רפואת הנפש, והסבר מה משותף לרופא הנפש ולרופא הגוף. (2 נקודות)

ב. ציין את חמשת חלקי הנפש, לפי הרמב"ם. (2 נקודות)

ג. כתוב באילו מחלקי הנפש קיימים לפי הרמב"ם הַמְּרִי והמשמעת התורניים, ובאילו מחלקי

הנפש הם אינם קיימים. הסבר כיצד הרמב"ם מבסס את קביעתו. (3 נקודות)

ד. בנוגע לאיזה חלק מחלקי הנפש יש "מבוכה"? הסבר מדוע. (נקודה אחת)

4. רמב"ן, פירוש לתורה, דברים, כ"ב, ו'

א. על הפסוק "כִּי יִקְרָא קֹהֵן צִפּוֹר לְפָנֶיךָ" כתב הרמב"ן: "גם זו מצווה מבוארת".

הסבר למה כוונתו בדברים האלה. (2 נקודות)

ב. כתוב את ההסבר למצוות שילוח הקן שהרמב"ן מביא מדברי הרמב"ם ב"מורה נבוכים".

(2 נקודות)

ג. לפי הרמב"ן, כתוב את שלושת התועלות שיש לאדם מקיום מצוות התורה. (2 נקודות)

ד. על פי איזו מן התועלות שכתבת מבאר הרמב"ן את מצוות שילוח הקן? (2 נקודות)

5. דרשות הר"ן, הדרוש השישי

- א. "מי שמוסר גופו ונפשו לה' יתברך [...] ישיג מדרגה גדולה [יותר] ממי שיהיה בתכלית החכמה". הסבר מדוע. (3 נקודות)
- ב. על פי הר"ן, ההבדל בין החסיד לבין אנשי ההמון דומה להבדל בין הרופא הטוב לרופא הרע. הסבר מדוע. (2 נקודות)
- ג. על פי הר"ן, אילו שלושה יסודי תורה נלמדים ממעשה העקדה? (3 נקודות)

6. ספר החינוך, הקדמה

- א. "נתינת התורה להשכיל לבות בני אדם מחויבת לתשלום היצירות".
- (1) באר את הביטוי "תשלום היצירות". (נקודה אחת)
- (2) הסבר כיצד נתינת התורה מביאה לידי "תשלום היצירות". (3 נקודות)
- ב. בעל ספר החינוך תמך "איך הדבר שהם [ישראל] סובלי הגלות והצרות מעולם".
- (1) מדוע תמך בעל ספר החינוך בנוגע למצב של עם ישראל? (2 נקודות)
- (2) כיצד הוא מיישב את התמיהה? (2 נקודות)

7. ספר החינוך, מצווה לעבוד את ה' בתפילה

- א. לאילו מחשבות בנוגע לה' מגיע האדם על ידי התפילה? (4 נקודות)
- ב. מהו חיוב התפילה מן התורה, ומה תיקנו חכמים? ענה על פי הרמב"ם ועל פי הרמב"ן. (4 נקודות)

8. מהר"ל, דרך חיים על מסכת אבות, פרק א', משנה ב'

- "על שלשה דברים העולם עומד: על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים".
- א. הסבר לפי המהר"ל כיצד כל אחד משלושת הדברים האלה מביא את האדם לידי שלמות. (4 נקודות)
- ב. לפי המהר"ל, הסבר כיצד כל אחד משלושת האבות קשור לאחד משלושת הדברים שעליהם העולם עומד. (4 נקודות)

9. רמח"ל, מסילת ישרים, פרק ד'

- א. מה עונה הרמח"ל לפתאים הטוענים: "למה נייגע עצמנו בכל כך חסידות ופרישות? הלא די לנו שלא נהיה מהרשעים הנידונים בגיהנום"? (3 נקודות)
- ב. (1) מה הן שלושה הדרכים שבהן מידת הרחמים מסייעת לחוטא? (3 נקודות)
- (2) הסבר מדוע הסיוע של מידת הרחמים לחוטא אינו סותר את מידת הדין. (2 נקודות)

10. הרב וסרמן, מאמר על האמונה

- א. "ולא תתורו אחרי לבבכם - זו מינות". מה שואל הרב וסרמן על דרשת חז"ל זו? (2 נקודות)
- ב. "ממשפטי התורה אנו רואים דעוון הכפירה חמור מאוד, יותר מעובד עבודה זרה". כיצד בא דבר זה לידי ביטוי במשפטי התורה? הבא דוגמה אחת. (3 נקודות)
- ג. הרב וסרמן מסכם: "היוצא מזה כי יסודי האמונה מצד עצמם הם פשוטים ומוכרחים". הסבר, על פי הרב וסרמן, מדוע בכל זאת מצויה כפירה אצל בני האדם. (3 נקודות)

11. הרב דסלר, קונטרס הבחירה

- א. הסבר באמצעות משל המעשן את התהליך שמביא את האדם לבחור ברע. (3 נקודות)
- ב. הסבר מהי "בחירה טובה" ומהי "בחירה רעה". (2 נקודות)
- ג. "כיוון שעבר אדם עברה ושנה בה... נעשית לו כהיתר". על פי הרב דסלר, הסבר מדוע נענש האדם על העברה השנייה, אף על פי שעבר אותה לא מתוך בחירה ברע. בתשובתך התייחס למקרה שהאדם מביא עליו את הרע, ולמקרה שהאדם התחנך לרע. (3 נקודות)

12. האדמו"ר מסלונים, **נתיבות שלום**, נתיבי טהרת המידות

- א. מהי תכלית האדם לדברי ה"נועם אלימלך", המובאים ב"טהרת המידות"? (3 נקודות)
- ב. הסבר באמצעות משל העץ מדוע "המידות הן שורש לדבקות בה'". (3 נקודות)
- ג. על פי דברי ר' חיים ויטאל המובאים ב"טהרת המידות", מדוע המידות אינן נכללות בתרי"ג המצוות? (2 נקודות)

13. הרב פרידלנדר, **שפתי חיים**, שבת

- א. "הבריאה ביד הקב"ה, כגרון ביד החרש".
הסבר את המשל, וכתוב מה הרב פרידלנדר מסיק ממנו על הפעולה של האדם. (3 נקודות)
- ב. "בשבת לא די באי"עשייה [של מלאכה], אלא יש לשבות גם ממחשבה בה, אפילו לא להרהר ולא להיות עסוק במחשבה על ענייני המלאכה".
הסבר כיצד אפשר להגיע לשביתה במחשבה. (3 נקודות)
- ג. "זכור את יום השבת לקדשו - הִיָּה תמיד זוכר את יום השבת בעסקיך בימי המעשה [...] לקדשו".
על פי הרב פרידלנדר, מה נדרש מן האדם בציווי זה? (2 נקודות)

בהצלחה!